HebrewBooks.org ©Moznaim Publishers. No commercial use allowed.

אפילו עושה צדקה בסתר. שנותן מידו לידו של העני והכי משמע יד הנותנת ליד אף הוא לא ינקה: **דכתיב ביה מתן בסתר כו'.** לאו דשייך האי קרא בקרא דלעיל אלא רבותא היא שאע"פ שמכפה אף ומיתה אינו מכפר על גסות הרוח: **אזהרה.** שלא יהא גם רוח: **ורם לבבך ושכחת.** אלמא מגובה לב בא לידי שכחה שבוכח את בוראו ובשכחה הוא מוזהר השמר לך פן תשכח: **מתמעט.** מתשיבותו: **רומו מעט.** כיון שרומו מתמעט: **ישנו בעולם.** מתקיים: **והומכו.** ואם חזר ונעשה עניו שממיך את עצמו: **לכל.** כאותן שנאמר בהן כל: **יקפצון.** מן העולם ימותו מות ישרים. אברהם כתיב ביה[1] וה' ברך את אברהם בכל ילחק כתיב ביה[2] ואוכל מכל יעקב כתיב ביה[3] כי חנני אלהים וכי יש לי כל והכי מפרש בהדיא בברא[4] רבה[5] [6](דבשלמא בכל מכל[7] רבותא הוא שנתברכו בכל אבל וכל אשר תתן ליי[8] מילתא בעלמא הוא דקאמר): **בסאסא דשיבלתא.** גבהו של שבולת שקורין זקן הסבולת והוא נשבר ונופל מאליו: **גבוהה גבוהה הוא מלקט.** והייו וכראש שבולת[9] שראשה נראית למעלה מחברותיה: **אחי דבא.** אחי מגביהו עד ששוכן אללי והיינו אשכון את דבא: **אחי אם דבא.** אחי מרכין שכיתתי אללו: **ילמד אדם מדעת קונו.** לאהוב את הגמילות: **כל הרים וגבעות.** כגון תבור וכרמל שבאו שם[10] כדכתיב למה תרצדון הרים גבנונים (תהלים סח): **לאשירה.** יגדע וישרש אחריה כאשירה שלריך גידוע אחריה כדכתיב ואבדתם את שמם (דברים יב): **נגער.** מקיץ בתחיית המתים: **שלבי בעפר לא נאמר.** דליתמע על כל המתים: **שכן נעפר.** משפיל עצמו לעפר: **מיללת.** מקוננת: **וגבוה ממרחק יידע.** ריעיה דקרא כי רם ה' ושפל יראה וגבוה והגבוה ממרחק מקודם שתבא עליו פורענות ימים רבים יידע. שכינה מתאוננת ומשתברת עליו כמו וידע אלמנותיו (יחזקאל טו) ויודע בהם אנשי סכות (שופטים ח) יודע כמביא למעלה (תהלים עד) לשון שבר: **רואה אם[11] הגבוה.** לקרבו ולהשתדל עמו וחשוב בעיניו כמו (הושע ט) כביכורה בתאנה בראשיתה ראיתי את אבותיכם נתתי עיני לקרבם ולחבבם: **ואיבא דמתני לה אמספרי לשון הרע.** משוס ריעא דקרא אלשני בסתר רעהו וגו': **רוח קימעא עוברתו.** פורענות קלה טורפתו ומאבדתו: **והרשעים.** גסי הרוח. דקרא דלעיל משתעי בשפלים ונלכאים להחיות רוח שפלים וגו' כי לא לעולם אריב עם אותן שפלים בעון בלעו וגו' דרכיו ראיתי וגו' בורא ניב שפתים וגו' אבל הרשעים שאין שפלים ונלכאים כיס נגרש המגרש ומשליך רפש וטיט לשפתיו סביביו: **למה רביעיות.** לוגי מיס אנו רואים שרוח קימעא עוברתו עוברת את מימיו: **אדם שאין בו אלא רביעית אחת.** שברביעית דס הוא מתקיים. שיעור זה הלכה למשה מסיני שרביעית דס מת מטמא באהל מפני שהיא נפש וקרינא ביה על כל נפשות מת לא יבא[12]: **אחד משמונה בשמיניה.** כלומר לריך שיהיה בו מעט גאוה שלא יהו קלי הראש מסתולנין בו ויהא דבריו מתקבלין עליהן בעל כרחם: **ומעטרא ליה כי סאסא לשיבלתא.** גסות מועט גאה והוגגת לו לתלמיד חכם ומעטרתו כסאסא המעטרת את השבולת: **בשמחא דאיתי ביה.** גסות פורתא לפי שאין בני עירו ירחים ממנו ואין בו כח להוכיחם: **לא ממנה ולא ממקלסה.** לא יחפון אדם לא בגבוהה ולא במקלסתה דמי זוטר מאי דקרי ליה קרא תועבת ה': **לבשר.** שהוא רך ולא כאבן שהוא קשה: **להשתחוות.** להתפלל. שאותם שהם בשר יבואו ויתפללו כי הם נשמעים לפני אבל גסי הרוח לא יבואו: **בשר כתיב ביה ונרפא.** ובשר כי יהיה בו בעורו שאין ונרפא. אדם כי יהיה בעור בשרו[13] נגע צרעת כי תהיה באדם[14] לא כתיב בחד מייריהו ונרפא לפי דרכך אתה למד שמי שהוא רך ועניו כבשר קרוב להתרפאות מיקורין הבאין עליו אבל מי שהוא קשה כאדמה אין רפואה למכותיו[15]: **אדם.** למה נקרא שמו אדם שהוא אפר דם מרה. כלומר כולו הבל לכך אל יתגאה. מרה היא ליחלוחית מרה היולאה מן המרירה שבכבד ומתגברת באדם הכל לפי האדשים ושינוי העתים ולפי המאכל שאוכל ועל ידיה באין חליים וגגעים ומכאובות יש שקורין בדברי הרופאים מרירה שחורה ויש שקורין מרירה אדומה: **שאול.** מקום שאול ביתו: **נפחה.** מתמעט מתשיבותו ונעשה פחות באנשים: ולשאת

אדם שיש בו גסות הרוח אין עפרו ננער. תימה אמאי לא תשיב האי במשנת חלק והא דאמר פרק בתרא דכתובות (דף קיא.) מתיס שבחו"ל אינן חייס ותו גרסינן התס ע"ה אינן חייס אא"כ יהנו תלמידי חכמים ומלוי[16] רביות מלינו באגדה[17] שאינן חייס לעולם הבא. תוס' ר"י: **אדם שאין בו אלא רביעית דם.** [18] פר"ח הוא דס הלגול שממנו משתית הלב אין בו אלא משקל כ"ה סלעים שהיא רביעית הלוג[19]:

הא

[1] מתן בסתר יכפה אף וגו' לא ינקה מדינה של גיהנם אזהרה לגסי הרוח מנין אמר רבא אמר זעירי [2] שמעו והאזינו אל תגבהו רב נחמן בר יצחק אמר מהכא [3] ורם לבבך ושכחת וכתיב [4] השמר לך פן תשכח את ה' אלהיך וכדרבי אבין אמר רבי אילעא [5] דאמר רבי אבין אמר רבי אילעא כל מקום שנאמר השמר פן ואל אינו אלא בלא תעשה דרש רב עוירא זמנין אמר לה משמיה דרב אסי וזמנין אמר לה משמיה דרב אמי כל אדם שיש בו גסות הרוח לסוף מתמעט שנאמר [5] רומו מעט ושמא תאמר ישנו בעולם ת"ל ואיננו ואם חוזר בו נאסף בזמנו כאברהם אבינו שנאמר והומכו ככל יקפצון כאברהם יצחק ויעקב דכתיב בהו [6] בכל [7] מכל [8] כל ואם לאו [5] וכראש שבולת ימלו מאי וכראש שבולת רב הונא ורב חסדא חד אמר כי סאסא דשיבלתא וחד אמר כשיבולת עצמה בשלמא למאן דאמר כי סאסא דשיבלתא היינו דכתיב וכראש שבולת אלא למאן דאמר כי שובלתא עצמה מאי וכראש שבולת אמר רב אסי וכן תנא דבי רבי ישמעאל משל לאדם שנכנס לתוך שדהו גבוהה גבוהה הוא מלקט: [9] ואת דבא ושפל רוח רב הונא ורב חסדא חד אמר אתי דבא וחד אמר אני את דבא ומסתברא כמ"ד אני את דבא שהרי הקב"ה הניח כל הרים וגבעות והשרה שכינתו על הר סיני ולא גבה הר סיני למעלה א"ר יוסף לעולם ילמד אדם מדעת קונו שהרי הקב"ה הניח כל הרים וגבעות והשרה שכינתו על הר סיני [6] (והניח כל אילנות טובות והשרה שכינתו בסנה) א"ר אלעזר כל אדם שיש בו גסות הרוח ראוי לגדעו כאשירה כתיב הכא [10] ורמי הקומה גדועים וכתיב התם [11] ואשיריהם תגדעון וא"ר אלעזר כל אדם שיש בו גסות הרוח אין עפרו ננער שנא' [12] הקיצו ורננו שכני עפר [6] שכבי בעפר לא נאמר אלא שכני עפר מי שנעשה שכן לעפר בחייו ואמר ר' אלעזר כל אדם שיש בו גסות הרוח שכינה מיללת עליו שנאמר [13] וגבוה ממרחק יידע דרש רב עוירא ואיתימא רבי אלעזר בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם [7] גבוה רואה את הגבוה ואין גבוה רואה את השפל אבל מדת הקב"ה אינו כן הוא גבוה ורואה את השפל שנא' כי רם ה' ושפל יראה אמר רב חסדא ואיתימא מר עוקבא כל אדם שיש בו גסות הרוח אמר הקב"ה אין אני והוא יכולין לדור בעולם שנא' [14] מלשני בסתר רעהו אותו אצמית גבה עינים ורחב לבב אותו לא אוכל אל תקרי אותו אלא אתו לא אוכל איכא דמתני לה אמספרי לשון הרע שנא' מלשני בסתר רעהו אותו אצמית א"ר אלכסנדרי כל אדם שיש בו גסות הרוח אפילו רוח קימעא עוכרתו שנאמר [15] והרשעים כים נגרש ומה ים שיש בו כמה רביעיות רוח קימעא עוכרתו אדם שאין בו אלא [8] רביעית [9] אחת עאכ"ו א"ר חייא בר אשי אמר רב ת"ח צריך שיהא בו אחד משמונה בשמינית א"ר הונא בריה דרב יהושע ומעטרא ליה כי סאסא לשבולתא אמר רבא [10] בשמתא דאית ביה ובשמתא דלית ביה א"ר נחמן בר יצחק [11] לא מינה ולא מקצתה מי זוטר דכתיב ביה [16] תועבת ה' כל גבה לב אמר חזקיה אין תפלתו של אדם נשמעת אא"כ משים לבו כבשר שנא' [17] והיה מדי חדש בחדשו [וגו'] יבא כל בשר להשתחוות וגו' א"ר זירא בשר כתיב ביה [18] ונרפא אדם לא כתיב ביה ונרפא א"ר יוחנן אד"ם א"פר ד"ם מ"רה בש"ר ב"ושה ס"רוחה ר"מה איכא דאמרי שאול דכתיב בשין א"ר אשי כל אדם שיש בו גסות הרוח לסוף נפחת שנאמר

[12] נגעים ב ב מיי' פ"ג מהל' טומאת צרעת הלכה ג:

תורה אור השלם

1. מִתֶּן בַּסֵּתֶר יִכַּפֶּה אָף וְשֹׁחַד בַּחֵק חֲמַת עַזָּה: משלי כא יד
2. שִׁמְעוּ וְהַאֲזִינוּ אַל תִּגְבָּהוּ כִּי יְיָ דִּבֵּר: ירמיהו יג טו
3. וְרָם לְבָבֶךָ וְשָׁכַחְתָּ אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ הַמּוֹצִיאֲךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים: דברים ח יד
4. הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ לְבִלְתִּי שְׁמֹר מִצְוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְחֻקֹּתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם: דברים ח יא
5. רוֹמּוּ מְעַט וְאֵינֶנּוּ וְהֻמְּכוּ כְּכֹל יִקָּפְצוּן וּכְרֹאשׁ שִׁבֹּלֶת יִמָּלוּ: איוב כד כד
6. וְאַבְרָהָם זָקֵן בָּא בַּיָּמִים וַיְיָ בֵּרַךְ אֶת אַבְרָהָם בַּכֹּל: בראשית כד א
7. וַיִּחַרֵד יִצְחָק חֲרָדָה גְּדֹלָה עַד מְאֹד וַיֹּאמֶר מִי אֵפוֹא הוּא הַצָּד צַיִד וַיָּבֵא לִי וְאֹכַל מִכֹּל בְּטֶרֶם תָּבוֹא וָאֲבָרְכֵהוּ גַּם בָּרוּךְ יִהְיֶה: בראשית כז לג
8. קַח נָא אֶת בִּרְכָתִי אֲשֶׁר הֻבָאת לָךְ כִּי חַנַּנִי אֱלֹהִים וְכִי יֶשׁ לִי כֹל וַיִּפְצַר בּוֹ וַיִּקָּח: בראשית לג יא
9. כִּי כֹה אָמַר רָם וְנִשָּׂא שֹׁכֵן עַד וְקָדוֹשׁ שְׁמוֹ מְרוֹם וְקָדוֹשׁ אֶשְׁכּוֹן וְאֶת דַּכָּא וּשְׁפַל רוּחַ לְהַחֲיוֹת רוּחַ שְׁפָלִים וּלְהַחֲיוֹת לֵב נִדְכָּאִים: ישעיהו נז טו
10. הִנֵּה הָאָדוֹן יְיָ צְבָאוֹת מְסַעֵף פֹּארָה בְּמַעֲרָצָה וְרָמֵי הַקּוֹמָה גְּדוּעִים וְהַגְּבֹהִים יִשָּׁפֵלוּ: ישעיהו י לג
11. כִּי אִם כֹּה תַעֲשׂוּ לָהֶם מִזִּבְחֹתֵיהֶם תִּתֹּצוּ וּמַצֵּבֹתָם תְּשַׁבֵּרוּ וְאֲשֵׁרִיהֶם תְּגַדֵּעוּן וּפְסִילֵיהֶם תִּשְׂרֹפוּן בָּאֵשׁ: דברים ז ה
12. יְחִיוּ מֵתֶיךָ נְבֵלָתִי יְקוּמוּן הָקִיצוּ וְרַנְּנוּ שֹׁכְנֵי עָפָר כִּי טַל אוֹרֹת טַלֶּךָ וָאָרֶץ רְפָאִים תַּפִּיל: ישעיהו כו יט
13. כִּי רָם יְיָ וְשָׁפֵל יִרְאֶה וְגָבֹהַּ מִמֶּרְחָק יְיֻדָּע: תהלים קלח ו
14. מְלָשְׁנִי בְּסֵתֶר רֵעֵהוּ אוֹתוֹ אַצְמִית גְּבַהּ עֵינַיִם וּרְחַב לֵבָב אֹתוֹ לֹא אוּכָל: תהלים קא ה
15. וְהָרְשָׁעִים כַּיָּם נִגָּרֵשׁ כִּי הַשְׁקֵט לֹא יוּכָל וְיִגְרְשׁוּ מֵימָיו רֶפֶשׁ וָטִיט: ישעיהו נז כ
16. תּוֹעֲבַת יְיָ כָּל גְּבַהּ לֵב יָד לְיָד לֹא יִנָּקֶה: משלי טז ה
17. וְהָיָה מִדֵּי חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ יָבוֹא כָל בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְפָנַי אָמַר יְיָ: ישעיהו סו כג
18. וּבְשַׂר כִּי יִהְיֶה בּוֹ בְּעֹרוֹ שְׁחִין וְנִרְפָּא: ויקרא יג יח

עין משפט נר מצוה

הגהות הב"ח

(א) גמ' דכתיב בה מתן בסתר: (ב) שם אלא רביעית אחת. תז"מ וי"ב ס"א דם: (ג) רש"י ד"ה דבשלמא בכל מכל כל רגותא: (ד) ד"ה גבוהה וכו' שבולת ימלו כשבולת שראשה נראית: (ה) ד"ה אמר משמוגה וכו' עולא. ר"ב ור"ש בר"ב דף ל' דמפרש שם מהו עולא: (ו) ד"ה בשר וכו' רפואה למכותיו דרוח קימעא עוכרתו הס"ל: (ז) תוס' ד"ה כל וכו' ומלוי ברבית מלינו:

גליון הש"ס

תוס' ד"ה אדם שאין בו וכו' עד סופו. כי לוג הוא ב' ליטרין וליטרא הוא מאה זח ביהודה כלאים' בירושלמי הובא בר"ש פ"י דמרומות מ"ח נמצא לוג הוא שני מאות זח שהם מאה סלעים בגליל ורביעית הלוג הוא כ"ה סלעים. (ברית שלום על התורה פ' כי תשא):

תוספות שאנץ

אפי' עשה צדקה בסתר שנאמר מתן בסתר יכפה אף ג) יד ליד לא ינקה. והכי אמרינן במדרש משלי (פ' י"א) כשאדם בא על אשת איש ונודמן לו עני אחד ונתן לו פרוטה לצדקה ואומר לא היה הקב"ה מזמין לי אותו עני לעשות צדקה אלא א"כ מחל לי אותו עון על זה נאמר יד ליד לא ינקה: בכל מכל כל אברהם כתיב ביה וה' ברך את אברהם בכל. יצחק כתיב ואוכל מכל. יעקב כתיב וכי יש לי כל ר"א וכל אשר תתן לי: וגבוה ממרחק יידע [רישא דקרא] כי רם ה' ושפל יראה וגבוה ממרחק יידע. פי' הגבוה ממרחק מקודם שתבוא עליו פורענות ימים רבים יידע שכינה מתאוננת עליו כמו וידע אלמנותיו וכן ויודע בהם אנשי סכות: השם אורחותיו. הפסד מצוה כנגד שכרה:

ג) נראה דל"ל יכפה אף אשה ניתן מיד ליד אף הוא לא ינקה.

מסורת הש"ס

ג) מכות יג: שבועות ד. עירובין לו. זבחים קו. מנחות לט: ע"ז נא:, ב) [שבע תיבות הללו לא מזכרו בע"י], ג) [גירסת הילקוט שוכי בעפר לא נאמר וכו'], ד) [פי' אדם גדול מולך כבוד למי שהוא גדול כמותו ערוך ערך גב ז], ה) [שבת לא:], ו) [בראשית כד], ז) [שם כז], ח) [שם לג], ט) [פרשה מג ח], י) רש"א מ"ז, כ) [בראשית כחז], ל) [כדאיתא מגילה כט.], מ) [נ"ל השפל. רש"ן], נ) [ויקרא כא], ס) [נ"ב פט:], ע) [ויקרא יג], פ) [שם], צ) [ועיין תוספות ב"מ ע: ד"ה תשיך], ק) [וכ"כ הערוך ערך רפש ר) ,

תוספות הרא"ש

אפילו עושה צדקה בסתר דכתיב (ג) מתן בסתר יכפה אף וגו' לא ינקה מדינה של גיהנם אזהרה לגסי הרוח מנין אמר רבא אמר זעירי שמעו והאזינו אל תגבהו רב נחמן בר יצחק אמר מהכא ורם לבבך ושכחת וכתיב השמר לך פן תשכח את ה' אלהיך וכדרבי אבין אמר רבי אילעא דאמר רבי אבין אמר רבי אילעא כל מקום שנאמר השמר פן ואל אינו אלא בלא תעשה דרש רב עוירא זמנין אמר לה משמיה דרב אסי וזמנין אמר לה משמיה דרב אמי כל אדם שיש בו גסות הרוח לסוף מתמעט שנאמר רומו מעט ושמא תאמר ישנו בעולם ת"ל ואיננו ואם חוזר בו נאסף בזמנו כאברהם אבינו שנאמר והומכו ככל יקפצון כאברהם יצחק ויעקב דכתיב בהו בכל מכל כל ואם לאו וכראש שבולת ימלו מאי וכראש שבולת רב הונא ורב חסדא חד אמר כי סאסא דשיבלתא וחד אמר כשיבולת עצמה בשלמא למאן דאמר כי סאסא דשיבלתא היינו דכתיב וכראש שבולת אלא למאן דאמר כי שובלתא עצמה מאי וכראש שבולת אמר רב אסי וכן תנא דבי רבי ישמעאל משל לאדם שנכנס לתוך שדהו גבוהה גבוהה הוא מלקט: ואת דבא ושפל רוח רב הונא ורב חסדא חד אמר אתי דבא וחד אמר אני את דבא ומסתברא כמ"ד אני את דבא שהרי הקב"ה הניח כל הרים וגבעות והשרה שכינתו על הר סיני ולא גבה הר סיני למעלה א"ר יוסף לעולם ילמד אדם מדעת קונו שהרי הקב"ה הניח כל הרים וגבעות והשרה שכינתו על הר סיני (והניח כל אילנות טובות והשרה שכינתו בסנה) א"ר אלעזר כל אדם שיש בו גסות הרוח ראוי לגדעו כאשירה כתיב הכא ורמי הקומה גדועים וכתיב התם ואשיריהם תגדעון וא"ר אלעזר כל אדם שיש בו גסות הרוח אין עפרו ננער שנא' הקיצו ורננו שכני עפר שכבי בעפר לא נאמר אלא שכני עפר מי שנעשה שכן לעפר בחייו ואמר ר' אלעזר כל אדם שיש בו גסות הרוח שכינה מיללת עליו שנאמר וגבוה ממרחק יידע דרש רב עוירא ואיתימא רבי אלעזר בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם גבוה רואה את הגבוה ואין גבוה רואה את השפל אבל מדת הקב"ה אינו כן הוא גבוה ורואה את השפל שנא' כי רם ה' ושפל יראה אמר רב חסדא ואיתימא מר עוקבא כל אדם שיש בו גסות הרוח אמר הקב"ה אין אני והוא יכולין לדור בעולם שנא' מלשני בסתר רעהו אותו אצמית גבה עינים ורחב לבב אותו לא אוכל אל תקרי אותו אלא אתו לא אוכל איכא דמתני לה אמספרי לשון הרע שנא' מלשני בסתר רעהו אותו אצמית א"ר אלכסנדרי כל אדם שיש בו גסות הרוח אפילו רוח קימעא עוכרתו שנאמר והרשעים כים נגרש ומה ים שיש בו כמה רביעיות רוח קימעא עוכרתו אדם שאין בו אלא רביעית אחת אעאכ"ו א"ר חייא בר אשי אמר רב ת"ח צריך שיהא בו אחד משמונה בשמינית א"ר הונא בריה דרב יהושע ומעטרא ליה כי סאסא לשבולתא אמר רבא בשמתא דאית ביה ובשמתא דלית ביה א"ר נחמן בר יצחק לא מינה ולא מקצתה מי זוטר דכתיב ביה תועבת ה' כל גבה לב אמר חזקיה אין תפלתו של אדם נשמעת אא"כ משים לבו כבשר שנא' והיה מדי חדש בחדשו [וגו'] יבא כל בשר להשתחוות וגו' א"ר זירא בשר כתיב ביה ונרפא אדם לא כתיב ביה ונרפא א"ר יוחנן אד"ם א"פר ד"ם מ"רה בש"ר ב"ושה ס"רוחה ר"מה איכא דאמרי שאול דכתיב בשין א"ר אשי כל אדם שיש בו גסות הרוח לסוף נפחת שנאמר

ולשאת

אפילו עושה צדקה בסתר. שנותן מידו לידו של העני והכי משמע יד הנותנת ליד אף הוא לא ינקה: **דכתיב ביה מתן בסתר כו'.** לאו דשייך האי קרא בקרא דלעיל אלא רבותא היא שאע"פ שמכפה אף ומיתה אינו מכפר על גסות הרוח: **אזהרה.** שלא יהא גם רוח: **ורם לבבך ושכחת.** אלמא מגובה לב בא לידי שכחה שבוכח את בוראו ובשכחה הוא מוזהר השמר לך פן תשכח: **מתמעט.** מתשיבותו: **רומו מעט.** כיון שרומו מתמעט: **ישנו בעולם.** מתקיים: **והומכו.** ואם חזר ונעשה עניו שממיך את עצמו: **לכל.** כאותן שנאמר בהן כל: **יקפצון.**

כל אדם שיש בו גסות הרוח אין עפרו ננער. תימה אמאי לא תשיב האי במשנת חלק והא דאמר פרק בתרא דכתובות (דף קיא.) מתיס שבחו"ל אינן חייס ותו גרסינן התס ע"ה אינן חייס אא"כ יהנו תלמידי חכמים ומלוי רביות מלינו באגדה שאינן חייס לעולם הבא. תוס' ר"י: **אדם שאין בו אלא רביעית דם.** פר"ח הוא דס הלגול שממנו משתית הלב אין בו אלא משקל כ"ה סלעים שהיא רביעית הלוג:

הא